

**BOLALARNI TABIAT BILAN TANISHTIRISH USULLARI VA
TEKNOLOGIYALAR**

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.5.5.023>

Namazbayeva Lola,

*T. N. Qori Niyoziy nomidagi O'zbekiston pedagogika fanlari ilmiy-tadqiqot
instituti tayanch doktoranti*

Annotatsiya. Maqolada bo'lajak tarbiyachilarga bolalarni tabiat bilan tanishtirish texnologiyasi va usullari haqida ma'lumot berilgan. Bolalarni atrof-olam bilan tanishtirish uchun bo'lajak tarbiyachi-pedagoglar oldida turgan vazifalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: jonli va jonsiz tabiat, atrof-olam, bo'lajak tarbiyachi, ko'nikma va malakalar, tirik organizm, ko'rgazmali, amaliy, og'zaki, kuzatish, bilish darajasi, portfolio, texnologiya.

**МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ ОЗНАКОМЛЕНИЯ ДЕТЕЙ С
ПРИРОДОЙ**

Намазбаева Лола,

базовый докторант Узбекского научно-исследовательского института педагогических наук имени Т.Н.Кары-Ниязи

Аннотация. В статье представлена информация о технологии и способах приобщения детей к природе для будущих воспитателей. Описаны задачи, которые стоят перед будущими педагогами по знакомству детей с миром.

Ключевые слова: живая и неживая природа, окружающая среда, педагог-воспитатель, навыки и умения, живой организм, визуальное, практическое, устное, наблюдение, уровень знаний, портфолио, технологии.

**METHODS AND TECHNOLOGIES OF FAMILIARIZING CHILDREN
WITH NATURE**

Namazbaeva Lola,

basic doctoral student of the Uzbek Research Institute of Pedagogical Sciences named after T.N.Kara-Niyazi

Abstract. The article provides information about the technology and methods of introducing children to nature for future educators. The tasks facing future educators to acquaint children with the world are described.

Keywords: animate and inanimate nature, environment, educators, skills and abilities, living organism, visual, practical, oral, observation, level of knowledge, portfolio, technology.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng ta'limda ijobiy o'zgarishlar bo'lmoqda, desak yanglishmagan bo'lamiz. Jamiyat hayotining har bir jabhasida sobitqadamlik bilan ish olib borilmoqda. Bolalarni har tomonlama tarbiyalashning asosi ularda ilmiy dunyoqarashni shakllantirishdan iborat. Bu vazifani amalga oshirishda bolalarni tabiat bilan tanishtirish katta ahamiyatga ega.

Inson tabiatning ajralmas qismidir. Tabiat insonning hayotiy faoliyati uchun zarur bo'lgan barcha ne'matlarni taqdim etadi. Ayni paytda tabiatga nisbatan ehtiyotkorona munosabat talab qilinadi. Aks holda insoniyat mudhish talofatlar

girdobida qolishi mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning asosiy maqsadi: yosh avlodni tabiatni asrab-avaylashga, ona tabiatga muhabbatni shakllantirishda sog'lom, aqlan yetuk, ma'nan boy, har tomonlama barkamol shaxs sifatida tarbiyalash va maktab ta'limiga tayyorlashdan iborat. Bo'lajak tarbiyachi maktabgacha yoshdagi bolalarga tabiat haqidagi bilimlarini shakllantirishda nazariy va metodik bilimlarni egallashi g'oyat muhimdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tabiat bilan tanishtirishning nazariy asoslari, mazmuni, tabiatshunoslik ishlarini, tabiat burchagini, yer maydonchalarini tashkil qilish va ularning turlari; maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishning ih shakllari, metod va vositalari bilan yaqindan tanishtiriladi. Bu ish shakllarini to'g'ri tashkil etish va o'tkazish metodikasi bilan bo'lajak tarbiyachilar "Bolalarni tabiat bilan tanishtirish" fanini o'rganish orqali egallab boradilar.

Bola sezgi organlari yordamida tabiatni bevosita idrok etadi. Shuning uchun uning oldida har xil turdagi shakl, o'lcham, rang, tovush, hid, harakatlarda namoyon bo'ladi. Bu uning hissiy rivojlanishini shakllantiradi va unga tabiat haqidagi dastlabki aniq tasavvurlarni, aloqalarni shakllantirishga, ko'rish, tabiat hodisalarining munosabatlarini va bog'liqligini (vizualdan mantiqiy fikrlashga o'tish) tushunishga imkon beradi.

Bolalarni atrof-olam bilan tanishtirish uchun bo'lajak tarbiyachi-pedagoglar oldida turgan vazifalar quyidagilardir:

1. Bolalarda boshlang'ich bilim tizimini shakllantirish.

Tabiat haqidagi bilimlar tizimiga uning predmetlari va hodisalari (ularning belgilari, xossalari) haqidagi bilimlar, shuningdek ular orasidagi aloqalar va munosabatlar kiradi.

2. Bolalarda mehnat ko'nikma va malakalarini shakllantirish.

Bolalikdan olingan mehnat ko'nikma va malakalar yo'q bo'lib ketmaydi kelajakda ular yanada murakkab mehnat turlariga aylanib boraveradi.

3. Bolalarda tabiatga muhabbatni shakllantirish.

Tabiatga g'amxo'rlik bilan munosabatda bo'lish, kerak bo'lganda, yaxshi ishlar va xatti - harakatlarning namoyon bo'lishini nazarda tutadi va buning uchun bolalar o'simliklarga qanday g'amxo'rlik qilishni, ularning qulay o'sishi va rivojlanishi uchun qanday sharoit yaratishni bilishlari kerak. Tabiatga nisbatan bunday munosabatni shakllantirish uchun avvalo tirik organizm haqidagi bilimlarni egallashi, uni jonsiz tabiat ob'ektlaridan ajrata bilish alohida ahamiyatga ega.

Bolalarni atrof-dagi olam, tabiat bilan tanishtirishda bilim, ko'nikma va malakalarning mazmuni:

Kichik guruhda bolalar tabiatning alohida ob'ektlari: tabiiy material (qum, suv, qor, muz) va uning xususiyatlari, o'simliklarning tuzilishi (poyasi, barglari) haqida bilimlarni, ya'ni o'ziga xos xususiyatlarini (poya, barg, gul) va ularning namlikka bo'lgan ehtiyojini; hayvonlarning ko'rinishi (baliqlar, qushlar, sutemizuvchilar) va ularning harakatlanish usullari va oziqlanishi bilan tanishtirish lozim. Bolalar ba'zi hayvonlarning poloponlari bilan tanishadilar. Fasllarning o'ziga xos xususiyatlari haqida birlamchi bilimlar beriladi.

O'rta guruhda bolalarning jonsiz tabiat ob'ektlarining xossalari va sifatleri haqidagi tasavvurlari kengayadi va oydinlashadi (masalan, suv - bu shaffof suyuqlik, ba'zi narsalar suvda suzadi, boshqalari cho'kib ketadi; qor va suv xususiyatlari havo haroratiga qarab o'zgaradi).

Katta guruhda asosiy vazifa bolalarda tabiatda mavjud bo'lgan aloqalar va munosabatlar haqida bilimlarni shakllantirishdir: yashash sharoitlari va holatiga qarab

o'simliklar va hayvonlarning ehtiyojlari, ayrim organlar va ularning funksiyalari o'rtasidagi bog'liqliklar haqida.

Maktabga tayyorlov guruhida asosiy vazifa - jonsiz tabiat hodisalarining muntazam o'zgarishini aniqlashtirish va kengaytirish, ularni keyinchalik tizimlashtirish va umumlashtirish asosiy masaladir. Fasllarning o'zgarishi, kunduz va kechening davomiyligining uzayishi (yoki qisqrishi), havo haroratining muntazam o'zgarishi, yog'ingarchilikning tabiati haqida fikrlarni shakllantirish kerak.

Shunday qilib, maktabgacha yoshning oxiriga kelib, bolalar tabiat haqidagi bilimlarning boshlang'ich tizimini egallaydilar, bu aqliy faoliyatni rivojlantirishga va tabiatga nisbatan barqaror ijobiy munosabatni shakllantirishga yordam beradi.

Vazifalarning murakkabligi va xilma -xilligi tarbiyachi-pedagogdan bolalar bilan ishlashning turli usullari va shakllaridan foydalana olishini talab qiladi, bu bir qator talablar, turli yosh guruhlaridagi xususiyatlari bilan bog'liqdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish shakllari: mashg'ulotlar, ekskursiyalar, sayrlar, tabiat burchagida ish faoliyati, yer maydonchasidagi ish faoliyati.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish usullari: ko'rgazmali, amaliy, og'zaki.

1. Ko'rgazmali usul va uning turlari.

Ko'rgazmali usulga quyidagilar kiradi: kuzatish, tasviriy materiallar, texnik vositalar yoki o'quv ekrani. Kuzatish - bu atrofdagi dunyo ob'ektlari va hodisalarini maqsadli, tizimli idrok etish demakdir. Kuzatish atrof - olam predmetlari va hodisalarini maqsadga muvofiq, rejali idrok etish. Kuzatish - murakkab bilish faoliyati bo'lib, unda idrok, tafakkur va nutq ishtirok etadi. Kuzatilayotgan hodisani tushuntirishda bolaning tajribasi, bilimi va malakalari muhim ahamiyatga ega. Bolalarni tabiat bilan tanishtirishda doimiy kuzatishlar olib borish ularning mantiqiy fikr yuritishi va nutqini o'stirishda g'oyat katta ahamiyatga egadir. Bu haqida K.D. Ushinskiy shunday deydi: "Haqiqiy insoniy, aqliy nutq, to'g'ri mantiqiy fikr yuritishdan iboratdir, to'g'ri mantiqiy fikr yuritish esa, biz ko'rsatgandek, boshqa biror narsadan emas, haqiqiy va aniq kuzatishlardan kelib chiqadi".

Tabiatni bolalar bilan birgalikda kuzatishni tashkil etar ekan, bo'lajak tarbiyachi-pedagog bir qator vazifalarni hal etadi: bolalarda tabiat haqidagi bilimni shakllantiradi, kuzatishni o'rgatadi, kuzatuvchanlikni o'stiradi, estetik jihatdan tarbiyalaydi.

Predmet va hodisalarning xususiyati va sifatlari haqidagi bilimni shakllantirish maqsadida tashkil etiladigan qisqa muddatli kuzatuvlar jarayonida bolalar qismlarning shakli, rangi katta-kichikligi, tuzilishi, fazoviy joylashuvini, sathining xarakterini farqlashni, hayvonlar bilan tanishganda esa harakat xarakteri, ular chiqadigan tovushlarni ham o'rganadigan va x.k.

O'simlik va hayvonlarning o'sishi va rivojlanishi, tabiatdagi mavsumiy o'zgarishlar haqidagi bilimlarning yoritilishi uchun kuzatishning ancha murakkabroq turi - uzoq muddatli kuzatishlardan foydalaniladi, bunda bolalarga ob'ektning kuzatilayotgan holatini ilgarigisi bilan qiyoslashga to'g'ri keladi.

Bolalarning bilish darajasiga qarab, tarbiyachi-pedagog har xil turdagi kuzatuvlardan foydalanadi. Kuzatishlar o'simliklarni va hayvonlarni, ob - havo bilan, kattalarning tabiatdagi ishlari bilan tanishganda, mashg'ulot davomida, ekskursiyalarda, sayrlarda va tabiat burchagida tashkil etiladi. Kuzatish boshida, ayniqsa, agar u birinchi marta o'tkazilsa, bolalarga vazifa yoki topshiriq berishga shoshilmaslik kerak. Nazoratni qilish jarayonida tarbiyachi-pedagog turli xil usullardan - savollar, topishmoqlar, ob'ektlarni tekshirish, taqqoslash, o'yin va

mehnat harakatlaridan foydalanadi. Faqat bajarilgan ishdan so'ng xulosa chiqarish, qandaydir qarorga kelish kerak. Savol va topshiriqlarni mustahkamlash uchun berilsa maqsadga muvofiqdir.

Tarbiyachi bolalarni xulosa chiqarishlariga ko'maklashadi. Kuzatishlarda tarqatma materiallardan foydalanish bolalarning yuqori faoliyatini ta'minlaydi. Ko'rgazmali metodlar guruhiga bolalar bilan birga rasmlarni ko'rish, diapozitiv va kinofilmlarni namoyish qilish ham kiradi. Bu usullar foydalanish xilma-xil vazifalarni xal qilishga, tasavvurlarni aniqlash va bilimlarini tizimlashtirish, umumlashtirish, estetik idrokni tarkib toptirishga yordam beradi.

Rasmlar tabiat hodisalarini batafsilroq ko'rish, diqqatni uzoq muddat shu jismga qaratish imkonini beradi, buni esa ko'pincha tabiatni bevosita kuzatishda tabiatning dinamikligi va o'zgaruvchanligi tufayli amalga oshirilishning imkoni bo'lmaydi. Bundan tashqari ko'p hodisalarni bevosita kuzatish mumkin emas. Bolalarni tabiat bilan tanishtirishda ta'limiy, voqeaband, predmetli, shuningdek badiiy rasmlardan foydalaniladi.

Bolalar bog'chasida bolalarni tabiat bilan tanishtirishda diapozitiv diafilm, kinofilm, telefilmlardan foydalaniladi. O'quv ekrani bolalarda tabiat hodisalarining dinamikasi: o'simlik, hayvonlarning o'sishi va rivojlanishi - kattalarning mehnati haqidagi tasavvurini shakllantiradi, qisqa muddat ichida uzoq vaqt bo'lib o'tgan hodisalarni ko'rsatish imkonini yaratadi. Filmni ko'rishga bolalarni oldindan tayyorlash lozim. Buning uchun film mazmuniga bog'liq suhbatlar, ekskursiyalar o'tkaziladi, kitoblarni o'qib berish tashkil etiladi. Bevosita filmlarni ko'rsatishdan oldin bolalarga yo'llanma beruvchi suhbat o'tkazilib, unda bolalarga filmni ko'rayotganlarida e'tibor berishlari lozim bo'lgan topshiriqlar beriladi. Film ko'rib bo'lganidan keyin muhim joylarini ajratib ko'rsatishga va albatta yo'analtilgan suhbat o'tkaziladi. Maktabgacha kichik yoshdagilar uchun ovozsiz filmdan foydalanish ma'qul. Ularning mazmunini tarbiyachi aytib turadi. Film so'ngida kichikintoylar bilan maxsus suhbat o'tkazish tavsiya etiladi.

2. Amaliy usul va uning turlari.

Tabiatning oddiy hodisa va tasavvurlarini kengaytirish maqsadida o'tkaziladigan kuzatishlar bilan bir qatorda xilma - xil o'yinlardan keng foydalaniladi. Bu o'yinlarda bolalar sezuvchanlik tajribasini orttiradilar, egallagan bilimlarini ijodiy o'zlashtiradilar. Bolalarni tabiat bilan tanishtirishda didaktik, harakatli va ijodiy o'yinlardan ham foydalaniladi.

Didaktik o'yinlarda bolalar o'zlarida tabiatdagi narsa va hodisalar, hayvonlar va o'simliklar haqida mavjud bo'lgan bilimlarni aniqlaydilar, mustahkamlaydilar, kengaytiradilar. Ko'pgina o'yinlar bolalarni umumlashtirish hamda turkumlashga o'rgatadi. Didaktik o'yinlar xotira, diqqat, kuzatuvchanlikning o'sishiga yordam beradi, yangi sharoitlarda bolalarni mavjud bilimlaridan foydalanishga o'rgatadi, turli aqliy jarayonlarni faollashtiradi, lug'atni boyitadi, bolalarda birgalikda o'ynash ko'nikmasini tarbiyalashga yordam beradi. Bolalarni tabiat bilan tanishtirishda predmetli, stolbosma va og'zaki didaktik o'yinlardan foydalaniladi.

Predmetli o'yinlar — barglar, urug'lar, gullar, mevalar, sabzavotlar bilan o'ynaladigan "Ajoyib qopcha", "Mevalar va ildizlar", "Bu butoqda kimning bolakaylari" va shu kabi o'yinlardir. Bu o'yinlar yordamida bolalar faol muloqotda bo'ladigan jismlarning xususiyat hamda belgilari haqidagi tasavvurlari boyitiladi. Predmetli o'yinlar, ayniqsa kichik va o'rta yosh guruhlarida keng qo'llaniladi. Bu o'yinlar bolalarga tabiat jismlarining o'zidan foydalanish, ularni qiyoslash, hamda ularda sodir bo'ladigan ayrim tashqi belgilaridagi o'zgarishlarni qayd qilish imkonini

beradi. Predmetli o'yinlar barcha yoshdagi guruhlarning biroz murakkablashtirilgan bilimlarini kengaytirish, tafakkurlarini kuchaytirish hamda harakatlarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

Stolbosma o'yinlari — “Yilning to'rt fasli, “Kichkintoylar”, “Mevalar”, “O'simliklar”, “Barglarni terib ol”, “Juft rasmlar” va shu kabilardir. Bu o'yinlar bolalarning o'simliklar, hayvonlar jonsiz tabiat hodisalari haqidagi bilimlarini o'zlashtirish, aytilayotgan so'zga qarab predmetni tasvirlash ko'nikmasini shakllantirishga yordam beradi. O'yin so'z bilan birgalikda olib boriladi, so'z rasm idrok etilishidan oldin keladi yoki o'yin bilan uyg'unlashib ketadi. Bunday o'yinlar 5-6 ta bolalar bilan o'tkaziladi (guruhlalashtirilsa bo'ladi).

Og'zaki o'yinlar (“U nima uchun uchadi, yuguradi, sakraydi”, “Suvda, havoda, yerda”, “Kerak emas” va shu kabilar) hech qanday jihoz talab qilinmasligi tufayli juda maqbuldir. Ular u yoki bu jismlarning vazifalari hamda harakatlari haqidagi bilimlarni mustahkamlash, umumlashtirish va bir tizimga solish maqsadida o'ynaladi. Bu o'yinlar diqqatni, zehnni, qabul qilish tezligini, ravon nutqni rivojlantiradi.

Harakatli o'yinlar - hayvonlarning hatti-harakati, ularning hayot tarziga taqlid qilish bilan bog'liq bo'lib, ba'zilarida jonsiz tabiat hodisalarini aks ettiradi. Bu “Ona tovuq va jo'jalar”, “Mushuk va sichqonlar”, “Quyosh va yomg'ir” va shu kabi o'yinlardir.

Ijodiy o'yinlarda bolalar mashg'ulot, ekskursiya, kundalik hayot jarayonida olingan taassurotlarni aks ettiradilar (parrandachilik fabrikasi, issiqxona va shu kabilardagi ishlar), ular haqidagi bilimlarni egallaydilar, bunda ularda mehnatga ijodiy munosabat shakllanib, kattalarning tabiatdagi mehnatlarining ahamiyatini anglab oladilar.

Bolalar mehnati. Bolalarning tabiatdagi mehnati katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Mehnat qilish jarayonida bolalarda tabiatga bo'lgan munosabatlar shakllanadi. Tabiatdagi mehnat bolalarda berilgan topshiriqqa mas'uliyat bilan yondoshishni tarbiyalaydi. Biroq buning uchun bolalar zarur mehnat malakalarini egallab olgan bo'lishlari, o'z mehnatlarining ahamiyatini tushunishlari lozim. Tabiatdagi mehnat maktabgacha yoshdagi bolalarning sensor tarbiyasi uchun qulay sharoitlar yaratadi. Tarbiyachi-pedagog bolalarni mehnat orqali maqsad va natijalarga erishish, predmetlarni sensor belgilarini nazarda tutishga o'rgatadi.

Bolalar tajribasi va eksperimenti. Bolalar tajriba qilishni yaxshi ko'radilar. Buning sababi shundaki, boshlang'ich fikrlash doirasi ularda ko'rgazmali-harakatli va ko'rgazmali-obrazli bo'lishi bilan ajralib turadi.

Tajriba va eksperiment uslubini qo'llashning asosiy afzalligi shundaki: bolalar o'rganilayotgan ob'ektning turli jihatlarini, uning boshqa ob'ektlar bilan, atrof-muhit bilan aloqalari to'g'risida haqiqiy g'oyalar oladilar; bolaning xotirasi boyitiladi, uning fikrlash jarayonlari faollashadi; nutq rivojlanadi; aqliy ko'nikmalar jamg'armasi rivojlanib, uni amalda qo'llay oladi; bolaning hissiy sohasi, ijodiy qobiliyatlari rivojlanadi, mehnat qobiliyatlari shakllanadi, jismoniy faollikning umumiy darajasining oshishi tufayli sog'lig'i mustahkamlanadi; maktabgacha yoshdagi bola yo'naltirilgan tadqiqot (izlash) faoliyati orqali atrofdagi olamni o'rganadi. Bolaning faoliyati qanchalik xilma-xil bo'lsa, shunchalik ko'p yangi ma'lumotlar oladi va tabiiy-ki fikrlash doirasi kengayadi.

3. Og'zaki usul. Suhbat.

Og'zaki usullardan foydalanish bir qancha vazifalarni hal etadi. Tabiatga oid hikoyaning qimmati shu bilan aniqlanadiki, u ma'lum ta'limiy vazifalarni hal etar ekan, bolalarning tajriba va qiziqishlarini nazarda tutgan holda tuziladi va ma'lum

yoshdagi guruh bolalariga mo'ljallanadi. Uning badiiy adabiyotni o'qishga nisbatan afzalligi mana shundandir. Hikoyani idrok etish bolalar uchun anchagina murakkab aqliy faoliyatdir. Bola kattalarning nutqini eshitishi va tinglay olishi, hikoya davomida uni anglab olishi og'zaki tasnif asosida etarlicha jonli obrazlarni faol tasavvur qilishi tarbiyachi himoyasidagi voqea-hodisalarning bir-biriga bog'liqligi, hamda munosabatlarni aniqlash va tushunishi, hikoya mazmunidagi yangiliklarni o'zining avvalgi bilim bilan qiyoslab ko'rishi lozim. Bularning barchasini tarbiyachi-pedagog tabiat haqidagi hikoyasiga bo'lgan talablarni belgilaydi. Tilni jonliligi, obrazlilik, aniqligi bo'lajak tarbiyachi hikoyasiga qoyiladigan mutloq talabdir.

Hikoya uchun bo'lajak tarbiyachi xilma xil material: tabiatga oid shaxsiy kuzatishlari, ajoyib kishilarning hikoyalari, tabiat hodisalari haqidagi ocherklar va hikoyalar ilmiy materiallardan foydalaniladi.

Bolalarni tabiat bilan tanishtirishda tarbiyachi-pedagogning hikoyasidan, tabiat haqidagi badiiy kitoblarni o'qishdan, suhbatdan foydalaniladi. Og'zaki uslub yordamida kuzatish va tabiatdagi mehnat jarayonida olgan bilimlari aniqlashtiriladi, to'ldiriladi, umumlashtiriladi, hamda bir tizimga solinadi. Shunday qilib, og'zaki uslub bolalarning tajribasi doirasidan chetga chiquvchi bilimlarni shakllantirish imkonini beradi.

Tabiat bilan tanishish uchun qo'llaniladigan texnologiyalar.

Maktabgacha ta'limdagi zamonaviy pedagogik texnologiyalar maktabgacha ta'limning davlat standartlarini joriy etishga qaratilgan bo'lib, ular pedagogika amaliyotida qo'llaniladigan yangi vositalar, shakllar, usullarni aniqlaydi.

“Axborot” asridagi AKT texnologiyalari yaxshi o'rganilgan va bo'lajak pedagoglarning kasbiy faoliyatida qo'llaniladi:

- mashg'ulotlarda, guruhlarni bezash uchun illyustrativ materiallarni, stendlarni tanlash.

- mashg'ulotlar uchun qo'shimcha manballarni tanlash (prezentatsiyalar, multfilmlar va boshqalar).

- tajriba almashish (bolalar bog'chasi, internetda yaratilgan saytlar), davriy nashrlar, xorijdagi boshqa pedagoglarning ishlanmalari bilan tanishish.

- interaktiv o'yinlar.

Loyiha faoliyat texnologiyasi.

Bu texnologiya bir qator afzalliklarga ega: jonli va jonsiz tabiatning har qanday mavzusini chuqur o'rganish va amaliy natijalarga erishishdir. Loyihaviy faoliyat usuli, ayniqsa, katta yoshdagi bolalar bilan ishlashda muvaffaqiyatli amalga oshiriladi va yaxshi natija beradi. Bu bosqich yanada e'tiborni, kuzatishni, tahlil qilishni boshlash qobiliyati, sintezni, o'zini o'zi qadrlash, shuningdek hamkorlikdagi faoliyatga intilish bilan tavsiflanadi.

Atrof-olam bilan tanishish uchun loyihalarning tasnifi:

“O'yinli” - bolalar mashg'uloti, guruh faoliyatida qatnashish (o'yinlar, xalq raqslari, dramatisatsiya, har xil o'yin -kulgilar);

“Ekskursiyaviy” - atrofdagi tabiat va ijtimoiy hayot bilan bog'liq muammolarni o'rganishga yo'naltirilgan.

“Tavsiviy”, bu shunday tasnifki, bunda bolalar o'z taassurotlari va his-tuyg'ularini og'zaki, badiiy, imo-ishorali holatda etkazishni o'rganadilar;

“Qurish-yasash”, muayyan foydali mahsulotni yaratishga qaratilgan bo'lib, masalan qushlar uyini yig'ish, yopiq figura shaklida gullar ekilgan kichik hajmdagi bog' yaratish.

O'yin texnologiyasi. O'yin pedagogik texnologiyalari tushunchasi turli xil

pedagogik o'yinlar shaklida turli xil pedagogik o'yinlar tashkil etishning keng qamrovli usullari va usullarini o'z ichiga oladi, ular umuman ochkolar va mos keladigan o'yindan farq qiladi Bu o'z navbatida oqlangan pedagogik natijada u aniq ajratilgan va ma'lum bir o'quv yo'nalishi bilan tavsiflanadi.

Pedagogik o'yinlarning tasnifi bir nechta printsiplarga asoslanadi:

Fizik (motor), intellektual (aqliy), mehnat, ijtimoiy va psixologik masalalar bo'yicha o'yinlar.

Boshqa o'yinlardan farqli o'laroq, pedagogik o'yin muhim xususiyatga ega bo'lib, unda ta'limning aniq belgilangan maqsadi va unga mos keladigan pedagogik natija mosligi, aniq shaklda ajratib ko'rsatilishi va kognitiv yo'nalish bilan ajralib turadi. Mashg'ulotlarning o'yin shakli, o'yin texnikasi va turli vaziyatlar yordamida yaratiladi, bolalarni bilim faoliyatini uyg'otishda etakchilik qiladi va yo'naltiriladi.

O'yin texnikasi va vaziyatlarini to'g'ridan –to'g'ri ta'lim faoliyatining turli shakllarida amalga oshirish quyidagi asosiy yo'nalishlarda sodir bo'ladi:

- didaktik maqsad bolalar uchun o'yin vazifasi shaklida qo'yiladi;
- bilish faoliyati o'yin qoidalariga bo'ysunadi;
- uning vositasi sifatida o'quv va ko'rgazmali materiallar ishlatiladi, didaktik vazifani o'yinga aylantiradigan bilim faoliyatiga raqobat elementi kiritiladi;
- didaktik vazifaning muvaffaqiyatli bajarilishi o'yin natijasi bilan bog'liq.

U quyidagi o'yinlar va mashqlarni o'z ichiga oladi:

- ob'ektlarning asosiy, xarakterli xususiyatlarini ajratib ko'rsatish, ularni solishtirish, taqqoslash qobiliyatini shakllantiradigan o'yinlar va mashqlar;
- ob'ektlarni ma'lum mezonlarga ko'ra umumlashtirish uchun o'yin guruhlari;
- o'yin guruhlari bolalarning haqiqiy va haqiqiy bo'lmaganlarni ajratish qobiliyatini rivojlantiradi;
- o'zini tuta bilish, so'zga reaksiya tezligi, fonemik eshitish, zukkolik va boshqalarni o'rgatadigan o'yinlardir.

O'yin texnologiyalari bolalarning ta'lim-tarbiyasining barcha jabhalarini bilan chambarchas bog'langan va uning asosiy echimini hal qilish uchun foydalaniladi.

Tadqiqot faoliyati texnologiyasi. Eksperimental tadqiqot faoliyatini tashkil etish usullari:

- evristik suhbatlar;
- muammoli savollarni shakllantirish va hal etish;
- kuzatuvlar;
- modellashtirish (jonsiz tabiatdagi o'zgarishlar haqida modellar yaratish);
- tajribalar;
- kuzatishlar, tajribalar, eksperimentlar, mehnat faoliyati natijalarini aniqlash;
- ranglar, tovushlar, hidlar va tabiat tasvirlariga "sho'ng'ish";
- tabiat ovozlari va tovushlariga taqlid qilish;
- badiiy so'zlardan foydalanish;
- didaktik o'yinlar, o'yin ta'limi va ijodiy vaziyatlar;
- mehnat topshiriqlari, harakatlar.

Tadqiqot-bilish faoliyatining mazmuni

1. Tajribalar (eksperimentlar) Moddaning holati va o'zgarishi. Havo, suv harakati. Tuproq va minerallarning xususiyatlari. O'simliklarning yashash sharoitlari.

2. Yig'ish (tasniflash ishi) O'simlik turlari. Hayvonlarning turlari. Kasbning turlari.

3. Xarita bo'ylab sayohat qilish. Er relyeflari. Tabiiy landshaftlar va u yerda iste'qomat qiluvchilar.

4. “Vaqt daryosi” bo’ylab sayohat qilish. Insoniyatning o’tmishi va buguni (tarixiy vaqt) moddiy sivilizatsiyaning “belgilarida” (masalan, Misr - piramidalar). Uy - joy va obodonlashtirish tarixi va boshqalar.

Shaxsga yo’naltirilgan texnologiya. Shaxsga yo’naltirilgan texnologiya yangi ta’lim dasturlari mazmuni talablariga javob beradigan rivojlanayotgan muhitda amalga oshiriladi. Rivojlanayotgan makonda shaxsga yo’naltirilgan bolalar bilan muloqot uchun shart-sharoitlar yaratishga urinishlar qayd etiladi, bu bolada o’z faolligini ko’rsatish, o’zini to’liq anglash imkonini beradi.

Shaxsga yo’naltirilgan texnologiyalar doirasida hamkorlik tamoyili mustaqil yo’nalishlar sifatida ajralib turadi. Tarbiyachi-pedagogning bola bilan munosabatlaridagi tenglik, “Kattalar bilan – bola” munosabatlar tizimidagi sheriklik. Tarbiyachi-pedagog va bolalar rivojlanayotgan muhit uchun sharoit yaratadi, qo’llanmalar, o’yinchoqlar, bayramlarga sovg’alar tayyorlaydi. Ular birgalikda har xil tadbirlarni (o’yinlar, mehnat, qo’shma loyihalar, bayramlar, o’yin - kulgilar, kitoblar yaratish) belgilaydilar.

Bolalar portfolio texnologiyasi. Portfolio - bu bolaning turli faoliyatdagi shaxsiy yutuqlari, muvaffaqiyatlari, ijobiy his – tuyg’ulari, hayotining yoqimli lahzalarini yana bir bor eslash imkoniyatini beruvchi yana bir texnologiya turidir.

Portfolio yaratish jarayoni - bu o’ziga xos pedagogik texnologiyadir. Portfolio variantlari juda ko’p. Bo’limlarning mazmuni maktabgacha yoshdagi bolaning imkoniyatlari va yutuqlariga mos ravishda asta -sekin to’ldirilib boriladi.

Portfolio bolalarni tabiat bilan tanishtirishga qaratilgan bir qancha bo’limlarni o’z ichiga olishi mumkin:

“Men va tabiat”; “Tabiat dunyosi”; “Mening yaxshi ishlarim”; “Atrofimizdagi olam”, “Qish ziynati” (bahor, yoz, kuz); “Tabiatni qanday asrash kerak?” va boshqalar.

Bo’limlar tarkibi: rasm, chizmalar, sxemalarini tuzish: “Tabiatga g’amxo’rlik qiling”, “Tabiatda o’zini tutish qoidalari”, «Urug’larni etishtirish», ilovalar, gerbariya va boshqalar.

Texnologik yondashuv, yangi pedagogik texnologiyalar bolaning yutuqlarini yuzaga chiqaradi va ularning kelgusida maktabda muvaffaqiyatli o’qishini yanada kafolatlaydi. To’siqlarni engan holda, har qanday bo’lajak tarbiyachi-pedagog yangi texnologiya yaratuvchisi bo’la oladi. Ijodkorliksiz texnologiyani yaratish mumkin emas. Texnologik darajada ishlashni o’rgangan bo’lajak tarbiyachi-pedagog uchun uning rivojlanayotgan holatidagi bilish jarayoni har doim asosiy o’rinda bo’ladi. Hamma narsa o’zimizning qo’limizda, shuning uchun imkoniyatlarni qo’ldan boy bermasligimiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. T. Mirzaev, Z. G’afurov. Tabiatni e’zozlash umumbashariy muammo – T: Yangi asr avlodi, 2001. – 135 b.

2. O’zing yasa (matematika, tabiiy fanlar va boshqa o’quv markazlari uchun didaktik va o’yin materiallari) – T: 2011. – 206 b.

3. O. Hasanboyeva. Tabiat bilan tanishtirish metodikasi – T.: Cho’lpon nomidagi NMIU, 2016. – 128 b.

4. Sh. A. Sodiqova. M. A. Rasulxo’jaeva. Bolalarni tabiat bilan tanishtirish metodikasi. - 2012.

5. M.I. Nuriddinova Tabiatshunoslikni o’qitish metodikas – T: Cho’lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, – 2005.

6. О.А.Воронкевич Добро пожаловать в экологию (часть 2)

7. Л.А. Каменева, Н.Н. Кондратева, Л.М. Маневсева, Е.Ф. Терентева; Под.

ред., Л.М. Маренсова, П.Г. Саморукова. Мир природы и ребенок (Методика экологического воспитания дошкольников): Учеб. Пособие для педагогических училищ по специальности «Дошкольное образование» / — СПб, 1998.

8. Umaraliyeva, M. A. (2017). Pedagogical Conditions of Forming Professional Competence of Teachers Based on Innovative Approach. Eastern European Scientific Journal, (4), 65-68.

9. Abdugapparovna, U. M. (2019). The role of creative technologies in development of professional competency of general secondary pupils in collaborative pedagogy. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 7(5).